

بیانیه‌ی هیئت داوران کتاب‌های آموزشی دوره‌ی

وگنمای

◀ حوزه‌ی آموزش تاریخ

جایگاه وقایع و رخداد‌های تاریخ جهان و مخصوصاً کشور عزیز ما ایران، برای همه روشن است. با عبرت از حوادث تاریخ، می‌توانیم زندگی دل‌خواه و آرمانی پربار و پرتلاشی داشته باشیم و در این رهگذر، هویت تاریخی خودمان را به نسل‌های آینده انتقال دهیم. دبیرخانه‌ی جشنواره‌ی رشد انتظار دارد، کتاب‌های آموزشی تاریخ بتوانند برانگیزاننده، تقویت‌کننده، اطلاع‌دهنده، و یادآوری‌کننده‌ی هویت تاریخی ملت مسلمان ایران باشند. به علاوه، آموزش را مولدتر، انفرادی‌تر، مؤثرتر، و یادگیری‌را فوری‌تر سازند. به عبارت دیگر، شالوده‌ی علمی‌تری به کار تعلیم و تربیت بدهند و برابری در دسترسی به آموزش و پرورش را تأمین کنند.

آثار ارسالی به حوزه‌ی آموزش تاریخ بیشتر از گروه کتاب‌های دانش‌افزایی برای دانش‌آموزان، و موضوعات کتاب‌های کمک‌درسی و آموزشی، عموماً تکراری و مشابه موضوعات کتاب‌هایی بودند که در بازار کتاب فراوان یافت می‌شوند. هیئت داوران، با توجه به بررسی کتاب‌های آموزشی یاد شده، و به منظور افزایش کیفیت کتاب‌های کمک‌آموزشی، نکات زیر را به ناشران، مؤلفان و مترجمان محترم توصیه می‌کند:

۱. پرداختن به همه‌ی ابعاد تاریخ ایران و تاریخ اسلام؛
۲. پرهیز از انتخاب موضوعات تکراری؛
۳. متناسب ساختن حجم و محتوای مطالب با حوصله‌ی مخاطبان؛
۴. اعتدال در قضاوت درباره‌ی شخصیت‌ها، رخداد‌های تاریخ و پرهیز از قضاوت‌های مطلق و یکسویه درباره‌ی تاریخ ایران و تاریخ اسلام؛
۵. توجه به رویکردهای جدید کتاب‌های آموزشی، و نوشته‌هایی که در این زمینه توسط مراجع معتبر انتشار می‌یابند؛
۶. تهیه‌ی طرح‌های جذاب و مناسب روی جلد؛
۷. استفاده‌ی بجا و مناسب از تصاویر (نقاشی، عکس، جدول و نمودار) و سرگرمی، بازی و

۲۰۹۱۹۷

پاییز ۱۳۸۶

۶۳

... متناسب با ذوق و شوق نوجوانان؛

۸. توجه هرچه بیشتر به هویت اسلامی و ملی تاریخ این مرز و بوم که جایگاه ویژه‌ی در گروه کتاب‌های دانش‌افزایی دانش‌آموزان دارد؛
۹. به کارگیری روش‌های صحیح و استاندارد ارائه‌ی مطالب آموزشی با تکیه بر جنبه‌های تاریخی آن؛
۱۰. رعایت توازن در توجه به جنسیت در محتوای نوشتاری و تصویری.
۱۱. کاربردی نمودن موضوعات کتاب، و افزودن جنبه‌های پند و عبرت، خودشناسی و خداشناسی، و پیوند دادن آن‌ها با نیازهای دانش‌آموزان کشور؛
۱۲. ارزیابی کتاب‌های ترجمه‌ای با میزان و معیاری جداگانه؛
۱۳. تلاش در زمینه‌ی رشد کیفی کتاب‌های تألیفی، نسبت به ترجمه‌ای.

◀ حوزه‌ی آموزش تعلیمات اجتماعی

توجه به «ارزش‌ها و نیازهای آموزشی جامعه»، «توانایی ذهنی، علاقه‌ها و نیازهای آموزشی مخاطبان» و «دانش تخصصی» به عنوان منابع تدوین اهداف، از اصول برنامه‌ریزی درسی است که در تولید راهنمای برنامه و محتوای کتاب‌های آموزشی تعلیمات اجتماعی دوره‌ی راهنمایی تحصیلی نیز مدنظر قرار گرفته است. نگاهی کنجکاوانه به اهداف این دروس بر ما روشن می‌سازد که در حوزه‌ی تعلیمات اجتماعی، آن‌چنان که اهداف مهارتی و نگرشی مورد توجه هستند، شاید اهداف شناختی مدنظر قرار نگرفته باشند. تقویت مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی و کسب توانایی لازم برای ایجاد رابطه با گروه‌های مختلف و ایفای نقش مؤثر در آن‌ها، تقویت مهارت‌های فرایند تفکر و کسب توانایی پژوهش و بررسی مسائل مورد علاقه و نیاز خود، از جمله اهدافی است که در این حوزه مورد تأکید قرار گرفته است.

با این مقدمه، کتاب‌های شرکت‌کننده در این جشنواره براساس موارد مطروحه‌ی فوق مورد ارزیابی داوران قرار گرفت و در پایان این نتایج حاصل شد:

۱. تعداد کتاب‌های تولید شده برای قشر نوجوان نسبت به کودکان و بزرگ‌سالان بسیار اندک است که این می‌تواند ناشی از علل متفاوتی مانند بی‌توجهی به این دوره‌ی سنی، ابهام و دشواری در پرداختن به مسائل در موضوعات ضروری دوره‌ی نوجوانی و ... باشد. در حالی که دوره‌ی نوجوانی، دوره‌ای مهم از زندگی ما انسان‌هاست و دنیایی از تناقض‌ها، تردیدها و مشکلات ناشی از آن‌ها را برای این قشر به همراه دارد. لذا هدایت، راهنمایی و حمایت متخصصان و تلاش اشاعه‌دهندگان مطالب خاص این دوره‌ی سنی ضرورت دارد.

۲. در حالی که تأکید راهنمای برنامه و محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی بر رشد مهارت‌هاست و برای نیل به این هدف، فعالیت‌های گنجانده شده در کتاب‌های فوق، فرصت و امکان رسیدن به این مهارت‌ها را فراهم می‌کنند، متأسفانه کتاب‌های کار، تمرین و فعالیت، با پرداختن صرف به مفاهیم شناختی و تقلیل آن‌ها در سطح حفظ کردن، مانع بزرگی در راه تحقق اهداف فوق هستند.

برای کاستن از این مشکل و رفع آن، به ناشران و مؤلفان پیشنهاد و توصیه می‌شود، در تهیه و تدوین کتاب‌های فوق، با پرهیز از ارائه‌ی پاسخ به فعالیت‌ها و حل آن‌ها، فرصت‌های

کتاب‌های
آموزشی تاریخ
برانگیزاننده، تقویت
کننده
اطلاع‌دهنده
و یادآوری‌کننده‌ی
هویت تاریخی
ملت مسلمان ایران
باشد

۲۰۹۱۹۱
پاییز ۱۳۸۶

۶۴

کتاب‌های آموزشی
با نسخه‌هایی
مشابه از یکدیگر
به نیازها، علایق
میزان اثرگذاری
و اهداف آموزشی
توجه نمی‌شود

مجددی را برای رشد مهارت‌های موردنظر و رشد خلاقیت دانش‌آموزان فراهم سازند.
۳. با توجه به حجم محدود تعیین شده برای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی که فرصت طرح
همه‌ی مهارت‌های اجتماعی موردنظر را برای نوجوانان با دشواری روبه‌رو می‌سازد، پیشنهاد
می‌شود ناشران و مؤلفانی که در کتاب‌های خود در این حوزه، به پرورش مهارت‌های ارتباطی و
اجتماعی و همچنین مهارت‌های فرایند تفکر توجه خاص دارند، حمایت و تقدیر به عمل آید.

◀ حوزه‌ی تعلیم و تربیت دینی و قرآن

«هو الذی بعث فی الامیین رسولا منهم یتلوا علیهم آیاته و یرزقهم و یعلمهم الکتاب و
الحکمة.»

«خداوند از میان مردم پیامبری برگزید تا پیام‌هایش را به آن‌ها برساند، زنگار از دل‌هایشان
بزداید و ایشان را کتاب و حکمت آموزد.»

دین اسلام فرهنگ وسیع و گسترده‌ای دارد و به دلیل شخصیت با ابعاد وجودی انسان،
همه‌ی جنبه‌های زندگی او را در برمی‌گیرد: «فطرت الله الّتی فطر الناس علیها». خداوند به تأکید از پیامبرش خواست که با تذکر ضمیر خفته‌شان را بیدار کند (... فذکر انما
انت مذکر، ان الذکر یتلغ المؤمنین). پیامبر عظیم‌الشأن (صلی‌الله‌علیه‌وآله)، هدف از بعثت
خود را، اتمام و اکمال خصایص اخلاقی بیان داشت: «انی بعثت لاتمم مکارم الاخلاق.»
بنابراین اگر بخواهیم نموداری بر مبنای آموزه‌های دین، ترمیم کنیم، سهم فراوان این نمودار
را اخلاق به خود اختصاص خواهد داد بر همین اساس زیربنای قرآن و سنت، یکی از اهداف
تعلیم و تربیت دینی در نظام ما، ارتقای سطح معرفتی و اخلاقی جامعه و جوانان است. از این
رهگذار، امروز بهترین شیوه‌ی تعلیم و تربیت، پرهیز از قالب‌های نقلی و صرف کلیشه‌های رایج،
پردازش موضوع با روش‌های غیرمستقیم و استفاده از مضامین شیرین، مؤثر و جذاب، با ادبیات
و شیوه‌هایی است که با توانایی ذهنی و روحی و نیازهای امروز مخاطب ما در دوره‌ی راهنمایی
متناسب باشد. این شیوه علاوه بر آن می‌تواند و باید، اندیشه‌ی جوان را با مسائل درگیر سازد و
از حالت رکود خارج کند و به آنان روحیه‌ی سرزندگی و شادابی ببخشد.

امام صادق چنین فرموده‌اند: «خداوند رحمت کند کسی را که مردم را به ما علاقه‌مند نماید.»
و این مهم نیز به انجام درست نمی‌رسد، مگر با نو شدن شیوه‌ها و راه‌های ارائه و تعمیق معرفت
و اخلاق.

با توجه به مطالب فوق، متأسفانه در حوزه‌ی تعلیم و تربیت دینی جشنواره‌ی امسال، فقط
تعداد عنوان کتاب‌دیرافتی که هم به نسبت گروه‌های دیگر شرکت کنند از کمیت بسیار نازلی
برخوردار بود و هم از جنبه‌ی کیفی ضعف‌هایی داشت که در مبحث ملاک‌های ارزش‌یابی
بدان اشاره خواهد شد. در هر حال امیدواریم که ناشران محترم و نویسندگان متعهد ما،
برای این دوره‌ی بسیار حساس و سرنوشت‌ساز جامعه‌ی ما (راهنمایی تحصیلی) در برنامه‌های
آتی خود جایگاه ویژه و درخوری را تدارک ببینند تا زمینه‌ی رشد و تعالی نوجوانان بیش از
پیش فراهم آید. داوران این دوره از جشنواره، پس از بحث و بررسی‌های لازم برای داوری و
ارزش‌یابی آثار موجود، هفت معیار را تهیه و تدوین کردند که در ادامه معیارها و جمع‌بندی
آثار تقدیم می‌شود.

۲۰۹۱۹۷
پاییز ۱۳۸۶

۶۵

ملاک‌های ارزش‌یابی

۱. **محتوای علمی و کیفیت سازمان‌دهی محتوا:** عبارت است از تناسب محتوا با

توانایی‌های ذهنی و علمی مخاطبان به طور اعم و تناسب آن‌ها با اهداف برنامه‌ی درسی دوره‌ی راهنمایی، استحکام و اتقان محتوا به استناد مبانی دین که سبب پرهیز از شیوع و گسترش «خرافه» و نیز بیان رویدادهایی می‌شود که دلیل عقلی و نقلی واضح و روشنی بر تأیید یا رد آن‌ها در دست نیست، و یا مواردی که نه تنها مشکلی را مرتفع نخواهد کرد، بلکه بدون شرح آن‌ها، شبهه یا ابهام به وجود می‌آید. و موضوع دیگر این بند، نوآوری در طرح مطالب و داشتن نگاه تازه به موضوع، به علاوه انطباق مطالب با جدیدترین دستاوردهای علمی است. علاوه بر آن، دقت در نقل و ثبت متون، احادیث و روایات و نیز بیان و پردازش ترجمه‌ی روان مضامین از متون در این دوره بسیار مهم است.

با توجه به این ملاک، کتاب‌های اندکی شایسته‌ی تقدیر و رتبه‌های ممتاز شناخته شدند.

۲. **ارتباط محتوا به زندگی و نیازهای مخاطبان:** عبارت است از توجه به نیازهای ویژه، علایق و پاسخ‌گویی به کنجکاوی‌های مخاطبان این دوره، و نگاه و بیانی مؤثر و تأثیرگذار در زندگی فردی و اجتماعی ایشان.

فقدان کتاب‌هایی که در یادگیری مدرسه‌ای فراگیرندگان با عنوان کمک آموزشی نقش ایفا کنند، مشهود است. بیشتر کتاب‌های مذهبی به گونه‌ای نسخه‌هایی مشابه از یکدیگرند و در جریان نقل درس‌هایی از زندگی ائمه‌ی اطهار (علیهم‌السلام)، به نیازها، علایق، میزان اثرگذاری و اهداف آموزشی توجه نمی‌شود.

۳. **پرورش مهارت‌های یادگیری و تفکر:** عبارت است از فراهم ساختن موقعیت‌های تفکر در فرآیند یادگیری، پرورش و روحیه‌ی خلاقیت مخاطبان، طرح پرسش‌های مناسب با معیارهای صحیح ارزشیابی که از ویژگی‌های یک کتاب آموزشی خوب و مؤثر می‌باشد در کتب عرضه شده مهجور و بیگانه مانده است.

۴. **پیام‌های نگرش و گرایشی:** عبارت است از پرورش حس زیباشناسی در مخاطب. تقویت احساس همگرایی نسبت به موضوع طرح شده کمک به پرورش فضایل اخلاقی و امیدبخش، کمک به خودشناسی و دریافت هویت دینی که خلا آن‌ها در کتب فعلی، جز در معدودی از آن‌ها محسوس است.

۵. **تصویر و طرح:** عبارت است از بهره‌گیری از نمادهای تصویری، رو و پشت جلد و در متن، روایی و هم‌خوانی تصاویر با موضوع کتاب، هم‌خوان با شعائر اسلامی در قالب رنگ‌های شاد، صفحه‌آرایی و زیباسازی متن، و سفیدخوانی.

فقدان این بند در کتاب‌های دارای مضامین دینی، با توجه به نیاز روحی و عاطفی مخاطبان این دوره، سؤال برانگیز و تأسف آور است.

۶. **کیفیت و بیان نثر:** عبارت است روایی متن، تناسب واژگان و عبارات با فهم مخاطب و قواعد نگارش و عناوین و نمادهای آسان‌کننده‌ی یادگیری.

در بیشتر آثار این دوره، این ملاک کمتر مد نظر قرار گرفته است و سطح واژگان با سطح مخاطب همراهی خوبی ندارد.

۷. **ساختار فیزیکی و کیفیت چاپ:** عبارت است از، حجم، قطع و استحکام صحافی و

خلاقیت و نوآوری
در دانش‌آموزان
کاهش نقش
سنتی معلم
ضرورت ایجاد
نگرش تازه‌ای
را در تألیف
کتاب‌های آموزشی
در ذهن تداعی
می‌کنند

۲۰۹۱۹۲

پاییز ۱۳۸۶

۶۶

مهم‌تر، انداز و نوع حروف و تناسب موارد یاد شده با ویژگی‌های سنی و روان‌شناختی دوره‌ی راهنمایی.

چند پیشنهاد

۱. پیشگیری از موازی‌کاری در راستای کارهای انجام شده پیشین.
۲. دقت در نقل و ثبت روایات پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه‌آله) و اهل بیت (علیهم‌السلام) با استفاده از منابع اصلی و مرجع.
۳. مستند بودن روایات و داستان‌های عبرت‌انگیز اهل بیت (علیهم‌السلام) در راستای نیازها، علایق و توان ذهنی مخاطبان.
۴. پرهیز از بیان اصطلاحات فنی و فقهی خارج از توان ذهنی مخاطب، ضمن بیان مضامین.
۵. رعایت اصل حفظ حرمت و ادب در خورشان در نقل سیره‌ی ائمه (علیهم‌السلام) در عین سادگی و روانی متن.
۶. جلوگیری از تهیه‌ی کتاب‌های کلیشه‌ای با عنوان کتاب‌های کمک آموزشی در راستا و هم‌جهت با کتاب‌های آموزشی درس‌های دیگر دوره‌ی راهنمایی تحصیلی.
۷. حمایت ناشران محترم از آثار علمی و اخلاقی که با روش خلاق، آموزه‌های دینی را به شیوه‌ای غیرمستقیم به مخاطب انتقال می‌دهد.

◀ حوزه‌ی آموزش جغرافیا

طی سال‌های اخیر، آموزش جغرافیا روند رو به رشدی را طی کرده و در این راه، موفقیت‌های ارزنده‌ای حاصل شده است. توجه ویژه به آموزش با رویکرد مفهومی، استفاده از فناوری اطلاعات، روش‌های فعال تدریس با رویکرد یادگیری مشارکتی و فرایند محوری، آموزش مهارت‌ها به جای انباشتن دانش‌ها، توجه ویژه به شیوه‌های گوناگون ارزش‌یابی، رشد خلاقیت و نوآوری در دانش‌آموزان، کاهش نقش سنتی معلم و افزایش نقش واقعی وی به عنوان راهبر و تسهیل‌کننده‌ی امر آموزش، همگی ضرورت ایجاد نگرش تازه‌ای را در تألیف کتاب‌های آموزشی، در ذهن تداعی می‌کنند. از طرف دیگر، تولید این‌گونه کتاب‌ها به منظور گسترش دانش معلمان و دانش‌آموزان در حوزه‌ی جغرافیا، توانمند کردن معلمان در زمینه‌ی تدریس و نیز تعمیق یادگیری‌ها و آموخته‌های دانش‌آموزان از اهمیت بالایی برخوردار است؛ به ویژه آن که تولید چنین کتاب‌هایی، مشارکت وسیع بخش خصوصی، نویسندگان و مؤلفان محترم را طلب می‌کند.

بر این اساس، هیئت داوران گروه جغرافیا، در خصوص کتاب‌های رسیده به ششمین جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد ویژه‌ی دوره‌ی راهنمایی، نظر خود را بدین شرح اعلام می‌دارد:

۱. انتظار می‌رفت، با توجه به گستردگی علم جغرافیا، کتاب‌های متنوعی در موضوعات گوناگون جغرافیایی در این جشنواره مشاهده شود، اما چنین نبود و امید است در جشنواره‌های آتی این کمبود برطرف شود.
۲. در این دوره، تعداد کتاب‌های ترجمه شده، نسبت به کتاب‌های تألیفی زیاد بود.

بعضی از کتاب‌های
کار، تمرین و فعالیت
با پرداختن صرف
به مفاهیم شناختی
در سطح حفظ کردن
مانع بزرگی
در راه
تحقق اهداف هستند

۲۰۹۱۹۱

پاییز ۱۳۸۶

۶۷

۳. تعداد کتاب‌های مربوط به مسائل و مشکلات جغرافیایی عصر ما، در این دوره نسبت به گذشته افزایش یافته که ناشی از تغییر نگرش و دیدگاه مؤلفان و مترجمان محترم است.
۴. کمبود کتاب در حوزه‌های کار و فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان و سنجش و ارزش‌یابی در این دوره بسیار مشهود است.
۵. کتاب‌های ارسالی در حوزه‌ی دانش‌افزایی دانش‌آموزان و هم‌چنین کار، تمرین و فعالیت دانش‌آموزان، به حیطة‌ی شناختی تکیه داشتند و دو حیطة‌ی مهارتی و نگرشی کم‌تر مورد توجه قرار گرفته بودند.
- هیئت داوران گروه جغرافیا، ضمن تقدیر و تشکر و ابراز خرسندی از تمایل مؤلفان، مترجمان و ناشران به استفاده از شیوه‌های نوین آموزش، پیشنهاد می‌کند که این گروه از اندیشمندان به توصیه‌های زیر توجه خاص مبذول فرمایند:
۱. در راستای تحقق هدف‌های برنامه‌ی درسی گام بردارند.
۲. نقش‌های نوین معلم و دانش‌آموز را در فرایند یاددهی - یادگیری در آثارشان نمایان سازند.
۳. شیوه‌های فعال یادگیری را در آثارشان اعمال کنند.
۴. از فناوری اطلاعات و ارتباط به صورت خاص استفاده کنند.
۵. از جدیدترین دستاوردهای علمی و تحقیقاتی بهره بگیرند.
۶. به مسائل کاربردی، واقعی و مرتبط با زندگی روزمره توجه ویژه داشته باشند.
۷. از تصاویر جذاب و متناسب با موضوع بهره بگیرند.
۸. شیوه‌ها و حیطة‌های متنوع خود ارزش‌یابی را به فراگیران معرفی کنند.
۹. در ایجاد خلاقیت و اعتماد به نفس در دانش‌آموزان بکوشند.

◀ حوزه‌ی آموزش حرفه‌وفن

میزان تولید علم یکی از شاخص‌های رشد و توسعه‌ی کشورهاست و تألیف و تولید مطلب علمی، ادبی و فنی نیز به تبع آن از شاخص‌های مهم پیشرفت به‌شمار می‌رود که نشان می‌دهد، افراد جامعه علاوه بر تولید علم قادرند آن را به شیوه‌ی صحیح مکتوب و از آن دفاع کنند و برای نسل آینده حفظ نمایند. یکی از روش‌های حفظ دستاوردهای علمی، ادبی، فنی و... تألیف کتاب در حوزه‌های مربوطه است.

تألیف خوب، تألیفی است که علاوه بر پاسخ‌گویی به نیاز مخاطب خود بتواند، برای ادامه‌ی مسیر مطالعه، راهنمایی‌های لازم را ارائه دهد. در هر تألیفی لازم است که هدف برای مخاطب کاملاً روشن باشد و مطالب و موضوعات همان هدف‌ها را دنبال کنند. اگر تألیف بتواند نگرش مثبت را نسبت به کسب علم و مهارت در فرد ایجاد و یا تقویت کند، می‌تواند موجبات رشد و توسعه‌ی فردی و اجتماعی را برای وی و آحاد جامعه فراهم آورد.

کتاب‌های درسی وظیفه‌ی انتقال بخشی از این علوم و فنون را به عهده دارند. ولی با توجه به محدودیت ظرفیت کتب درسی و نیاز مخاطبان، باید از امکانات دیگر جامعه نیز در یاری رساندن به معلمان و دانش‌آموزان استفاده کرد. یکی از این امکانات، انتشار کتب آموزشی مناسب در رابطه با محتوای این درس است که برای رشد هرچه بیشتر این تولیدات، جشنواره‌ی کتاب‌های

آموزشی رشد کمر همت بسته است. این جشنواره، ضمن تشویق مؤلفان و ناشران برای ارائه‌ی تولیدات بهتر، به رشد و توسعه‌ی این گونه تولیدات کمک می‌کند تا این تألیفات در خدمت دانش‌آموزان، معلمان و خانواده‌ها قرار گیرند و دست‌یابی به اهداف آموزش و پرورش را تسهیل کنند.

هیئت داوران ششمین جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد، با توجه به بررسی کتاب‌های دریافتی، نظر پدیدآورندگان کتاب‌های آموزشی را به نکات زیر جلب می‌نماید:

الف) نقاط قوت

۱. در بخش کتاب‌های فرایندی و پروژه‌ای، کتاب‌ها از ظاهر و تصاویری مناسب و جالب، و راهنمایی و هدایت واضح و روشن دانش‌آموزان تا پایان پروژه برخوردارند.
۲. اکثر کتاب‌ها دارای متن‌های روان و سلیس و مناسب برای مخاطبان هستند.
۳. در انتخاب موضوعات برای ترجمه و تألیف، تا حدودی به فرهنگ و ارزش‌های کشور ایران توجه شده است.
۴. بیشتر این کتاب‌ها، تا حدودی زیادی به نیاز مخاطبان توجه داشته‌اند.

ب) نقاط ضعف

۱. اکثر کتاب‌هایی که به جشنواره ارجاع شده‌اند، به صورت ترجمه هستند و کتاب‌های مؤلفان داخلی بسیار محدودند.
۲. در بیشتر کتاب‌ها به پیش‌نیاز مطالب توجهی نشده است.
۳. تصاویری که در برخی از کتاب‌ها مورد استفاده قرار گرفته‌اند، از جذابیت و کیفیت مناسبی برخوردار نیستند.
۴. در تألیف محتوای کتاب‌ها، به تقویت روحیه‌ی پژوهش و تحقیق توجه چندانی نشده است.
۵. در برخی از کتاب‌ها، منابع و مآخذ و فهرست موضوعی ذکر نشده است.
۶. در اکثر کتاب‌ها، به خصوص کتاب‌های فرایندی - پروژه‌ای، به رعایت نکات ایمنی و بهداشتی و حفظ محیط زیست توجهی نشده است.
۷. بیشتر کتاب‌ها، بخش کوچکی از اهداف درس حرفه‌وفن را پوشش می‌دهند.
۸. به فرایند پرورش استعداد و خلاقیت توجه اندکی شده است.

پیشنهادات

۱. تلاش بیشتری در جهت برطرف کردن نقاط ضعف ذکر شده، توسط ناشران و مؤلفان صورت گیرد.
۲. مؤلفان داخلی اولویت اول را به تألیف کتاب بدهند و در درجه‌ی دوم به ترجمه بپردازند.
۳. کتاب‌ها به گونه‌ای تدوین شوند که با توجه به موضوعات متفاوت درس آموزش حرفه‌وفن، موضوعات بیش‌تری از کتاب را پوشش دهند تا تهیه‌ی کتاب برای مخاطبان نیز از نظر اقتصادی به صرفه باشد.
۴. اهداف کلی و جزئی کتاب در ابتدای کتاب و یا هر بخش ذکر شود.

با توجه به تغییر رویکرد
کتاب درسی حرفه‌وفن
شایسته است
مؤلفان و مترجمان
به تولید کتاب‌ها
به صورت
فرایندی - پروژه‌ای
بپردازند

۲۰۹۱۹۰

پاییز ۱۳۸۶

۶۹

۵. لازم است، مؤلفان و مترجمان به رعایت اصول نگارش زبان فارسی و علامت‌های دستوری توجه بیش‌تری معطوف دارند.
۶. با توجه به تغییر رویکرد کتاب درسی حرفه‌وفن شایسته است، مؤلفان و مترجمان به تولید کتاب‌ها به صورت فرایندی - پروژه‌ای بپردازند و موجب تقویت مهارت‌های علمی و فنی دانش‌آموزان شوند.
۷. در تدوین کتاب‌ها، مؤلفان و مترجمان به حیطه‌های گوناگون یادگیری (شناختی، مهارتی و نگرشی) اهتمام بیشتری بنمایند.
۸. از آن‌جا که تقویت بنیه‌ی علمی، کسب مهارت‌های جدید تدریس و به‌روز بودن دانش و معلومات دبیران از مسائل پر اهمیت است، لذا ضرورت دارد کتاب‌هایی نیز در زمینه‌ی دانش‌افزایی دبیران انتشار یابند.
۹. شایسته است، ناشران و مؤلفان در جهت شناساندن رشته‌های تحصیلی و مشاغل متفاوت جامعه به دانش‌آموزان، تلاشی ویژه داشته باشند.
۱۰. محتوای کتاب‌ها به گونه‌ای تدوین شوند که با انجام فعالیت‌های گروهی، مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان نیز افزایش یابد.
۱۱. به سطوح یادگیری در تألیف کتاب‌ها توجه بیش‌تری مبذول شود.
۱۲. علم و فناوری در کتاب‌ها به صورت درهم تنیده مطرح شوند.
۱۳. در تألیف کتاب‌ها، به پیش‌نیازها اهتمام بیش‌تری شود.

◀ حوزه‌ی آموزش ریاضی

- کاربرد وسیع ریاضی در حوزه‌های گوناگون علوم متفاوت، ضرورت اهتمام دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت کشورمان را در زمینه‌ی ریاضی و آموزش آن، به‌خصوص برای همه‌ی دانش‌آموزان ایجاب می‌کند.
- در کنار کتاب‌های درسی که دانش‌آموزان، آن‌ها را طی دوره‌های گوناگون تحصیلی فرا می‌گیرند، وجود کتاب‌های کمک‌آموزشی از چند منظر قابل توجه است:
- ارائه‌ی روش‌های جدید تدریس مفاهیم درسی، به همراه ارائه مثال‌ها، تصویرهای متناسب و متنوع، و تعدد مسائل، به منظور تمرین و یادگیری بهتر و عمیق‌تر موضوعات درسی؛
 - دانش‌افزایی دانش‌آموزانی که علاقه‌مند به دانستن مطالب بیش‌تری در موضوعات درسی هستند؛
 - دانش‌افزایی معلمان در موضوعات درسی و آشنا ساختن آن‌ها با روش‌های جدیدتر یاددهی و یادگیری؛
 - ارائه روش‌های متنوع در ارزش‌یابی مفاهیم درسی.
- این ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی غیررسمی می‌تواند در خدمت رشد و توسعه‌ی یادگیری دانش‌آموزان قرار گیرد. از سوی دیگر، در نظر داشتن معیارهایی به شرح زیر، برای ارزیابی کتاب‌های آموزشی ریاضی ضروری است:
- اعتبار علمی کتاب که نشانگر تسلط نویسنده بر دانش موضوعی است؛ از اهمیت ویژه‌ای

برخوردار است.

- تناسب اهداف آموزشی کتاب با روش های یاددهی - یادگیری؛
 - توجه به تاریخ ریاضیات ایرانی - اسلامی و کاربردهای ریاضیات در علوم دیگر؛
 - کیفیت ویرایش علمی و ادبی کتاب؛
 - تناسب صفحه آرای و کیفیت چاپ؛
 - ذکر منابع کتاب ها، فهرست واژگان و فهرست موضوعی.
- معیارهای فوق، از جمله معیارهای داوران در ارزش یابی کتاب های این حوزه بوده اند. در خاتمه هیئت داوران با بررسی کتاب های رسیده به دبیرخانه، متأسفانه کتابی را که حائز رتبه ی برگزیده و تقدیری باشد را نتوانست معرفی نماید.

◀ حوزه ی آموزش زبان انگلیسی

امروزه در کشور ما، یادگیری زبان انگلیسی به نیازی جدی تبدیل شده و از کودکان خردسال تا نوجوانان، جوانان و بزرگ سالان را به خود جذب کرده است. در این میان، وزارت آموزش و پرورش به عنوان بزرگ ترین متولی امر آموزش در کشور، بیشترین تعداد زبان آموزان و معلمان زبان انگلیسی را در اختیار دارد. زبان آموزی در مدارس ما عمدتاً با محوریت کتاب درسی انجام می شود و کتاب درسی به عنوان نقشه ی اصلی آموزش زبان انگلیسی، مسیر یاددهی - یادگیری را برای دانش آموزان و معلمان مشخص می کند.

علاوه بر کتاب درسی، همیشه این تمایل از سوی دانش آموزان و معلمان وجود داشته است که با استفاده از کتاب های کار، کتاب های معلم، نوارهای درسی و وسایل کمک آموزشی، به تحکیم و تعمیق آموزش بیفزایند. به نظر می رسد که تولید این مجموعه ی آموزشی از وظایف وزارت آموزش و پرورش است که متأسفانه تاکنون مورد کم توجهی قرار گرفته است.

بدیهی است که کتاب های درسی، بنابر ظرفیت خاص خود و نیز محدودیت هایی که همواره در ساعات تدریس وجود دارد، نمی توانند به طور میسوط تمامی جزئیات برنامه ی درسی وزارت آموزش و پرورش و فعالیت های مربوطه را پوشش دهند. از این رو، تهیه و تدوین انواع کتاب های آموزشی ضرورت دارد. اما این ضرورت فقط به تمرین های امتحان کتبی محدود نمی شود، بلکه به همه ی مهارت های زبانی، هم در حیطة شفاهی و هم در حیطة کتبی باید اندیشید و به تألیف و انتشار کتاب های متنوع پرداخت.

خوش بختانه در سال های اخیر، انتشار کتاب های آموزشی، رشد قابل توجهی داشته، به نحوی که توانسته است، با خلق و معرفی شیوه های نوین آموزشی، بستر مناسبی برای زبان آموزان فراهم آورد. اما هنوز تا شرایط ایده آل فاصله ی زیادی وجود دارد.

آن چه به عنوان دستاورد نویسندگان کتاب های آموزشی زبان انگلیسی در فاصله ی سال های ۸۵ - ۱۳۸۳ در اختیار جشنواره ی کتاب های آموزشی رشد قرار گرفته است، به استثنای اندکی معدود، همگی در حیطة کار و تمرین و آزمون قرار داشته اند. با این وصف، بین مفهوم تمرین و آزمون تمایز علمی لحاظ نشده است.

آثار بررسی شده عمدتاً اهداف و شیوه های مشابه داشتند و دارای کارکردهای یکسان و مشابه بودند. بنابراین نمی توان سال های یاد شده را به عنوان سال های نوآوری و خلاقیت نویسندگان

بین مفهوم تمرین و آزمون در بعضی از کتاب های کمک آموزشی تمایز علمی لحاظ نشده است

۱۳۹۱-۲۰۹

پاییز ۱۳۸۶

۷۱

برای ایجاد تحول در تولید کتاب‌های آموزشی نخست تحولی در فرایند یاددهی - یادگیری صورت پذیرد

کتاب‌های آموزشی بر شمرده و به همین دلیل، هیچ اثری به عنوان اثر برگزیده شناخته نشد. لذا به منظور ارتقای سطح کیفی این کتاب‌ها و افزایش آگاهی مؤلفین و ناشرین محترم، پیشنهاد می‌شود:

برای ایجاد تحول در تولید کتاب‌های آموزشی، نخست تحولی در تألیف کتاب‌های درسی از نظر فرایند یاددهی - یادگیری صورت پذیرد. اگر همه‌ی ابعاد و جودی دانش‌آموزان در یادگیری درگیر شود، در آن صورت یادگیری اتفاق خواهد افتاد و پایدار خواهند ماند. اگر کاربرد مطالب و آموخته‌های زبانی با مهارت‌های زندگی ترکیب شوند، آموزش زبان انگلیسی موفقیت‌آمیز خواهد بود. در نتیجه، کتب درسی و آموزشی نباید به مرحله‌ی تشخیص (recognition) اکتفا کنند، بلکه باید مرحله‌ی تولید (Production) را مدنظر قرار دهند. لازم است در سازمان‌دهی محتوای کتاب‌ها، شیوه‌های فعال خودیادگیری در زبان‌آموزان تقویت شود و محتوایی منطبق با جدیدترین دستاوردهای علمی و به صورت جالب و جذاب تدوین یابد. در پایان تأکید می‌شود، برای توفیق در آموزش زبان انگلیسی در مدارس، نیاز جدی به بازنگری در اهداف و شیوه‌های آموزش و ارزش‌یابی احساس می‌شود.

◀ حوزه‌ی آموزش زبان و ادبیات فارسی

زبان و ادبیات فارسی، شناس‌نامه‌ی فرهنگ و هویت ایرانی و خاستگاه والاترین، پایاترین و پویاترین اندیشه‌هاست. زبان و ادبیات فارسی، آینه‌ی عواطف، آرمان‌ها، دغدغه‌ها و آمال ملتی است که در نشیب و فرازهای تاریخی استوار و سربلند راه سپرده و به امروز رسیده است. پاس داشت این فرهنگ و زبان، مسئولیتی خطیر، بنیادین و همگانی است که نسل‌های آینده بدان نیازمند و از آن سرچشمه سیراب خواهند شد.

نکته‌ای که نباید از آن غافل شد، تأثیر ژرف زبان و ادبیات در مجموعه‌ی آموزش است. زبان و ادبیات ما در همه‌ی درس‌هاست و بخشی از نارسایی‌ها، افت‌ها و آفت‌ها در دیگر دروس، محصول ناتوانی دانش‌آموزان در توانمندی‌ها و مهارت‌های لازم زبانی و ادبی است. ناشران کتاب‌های آموزشی در رشد، تعمیق و اعتلای آموزه‌های درسی و از جمله تقویت تعمیق دروس زبان و ادبیات، نقش و جایگاهی مؤثر و مهم دارند و حاصل تلاش آنان در تحقق اهداف آموزشی کتاب‌های درسی، راه‌گشا و بسیار تأثیرگذار است.

جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد، کوششی ارجمند و ستودنی در تحلیل و نقد جریان کتاب‌های آموزشی است. این جشنواره تنها به معرفی قله‌ها نمی‌پردازد، که کاستی‌ها و دره‌های فراروی نشر این گونه کتاب‌ها را نیز باز می‌نماید. بی‌تردید ناشران عزیز با مرور داورهای، تصمیماتی روشن‌تر، منطقی‌تر و بایسته‌تر در نشر کتب خویش خواهند داشت و با اصلاح جریان کار خویش، خدماتی ارزنده‌تر و مؤثرتر به نسل دانش‌آموز ارائه خواهند کرد.

کتاب‌های ارسالی زبان و ادب فارسی به ششمین جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد، چه از لحاظ کمی و چه از نظر کیفی، گواه تلاش روبه‌رشد ناشران و مؤلفان عزیز در تألیف کتاب‌های آموزشی است، اما هنوز تا رسیدن به شرایط مطلوب فاصله فراوان است.

هیئت داوران، کار بررسی و داوری را در دو مرحله انجام داد: در نخستین مرحله به بررسی معیارهای داوری و نوعی تعادل و یگانه‌اندیشی در کار داوری پرداخت و در مرحله‌ی بعد، کار

۲۰۹۱۹۲
پاییز ۱۳۸۶

۷۲

داوری را در چهار جلسه به شکل انفرادی به انجام رساند. از مجموع کتاب های دریافتی، دو مجموعه کتاب به عنوان برگزیده و سه کتاب نیز به عنوان تقدیری انتخاب شدند.

معیارهای داوری هیئت داوران به شرح زیر است:

۱. محتوا و هم خوانی آن با اهداف برنامه‌ی درسی (تناسب و سازمان دهی، اصول انتخاب محتوا، بیان اهداف، و هم‌سویی با اهداف برنامه).

۲. مخاطب‌شناسی (توجه به توانایی‌های ذهنی، نیازها، خود یادگیری، و خود ارزش‌یابی).

۳. نگارش و ویرایش کتاب (روانی متن و پیراستگی متن از غلط‌های دستوری، نگارشی و املایی).

۴. معیارهای کتاب‌سازی (رنگ، تصویر، و ساختار فیزیکی، صفحه‌آرایی).

۵. خلاقیت و نوآوری (شروع و پایان مناسب، نگاه متفاوت به زبان و ادبیات فارسی، و انطباق با نیازهای روز).

هیئت داوران بر خود واجب می‌داند، به منظور پیشرفت و بهبود روزافزون وضعیت تولید کتاب‌های آموزشی زبان و ادبیات فارسی و نیز اجرای بهتر جشنواره‌های آینده، موارد زیر را به عنوان توصیه به اطلاع برساند:

۱. استفاده از رویکردهای نوین آموزشی هم‌چون فعالیت‌محوری، هم‌یاری و مشارکت، حل

مسئله و ...؛

۲. به کار بردن شیوه‌های متنوع برای صفحه‌آرایی، تصویرسازی و کتاب‌سازی؛

۳. در اختیار قرار دادن شیوه‌نامه‌ی مصوب رسم الخط و ویرایش؛

۴. مشارکت تشکلات و انجمن‌های علمی و ناشران حوزه‌ی کتاب‌های آموزشی در تهیه و تدوین استانداردهای مربوط به کتاب‌ها؛

۵. توجه به برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی در تهیه و تدوین کتاب‌های آموزشی.

◀ حوزه‌ی آموزش زبان عربی

زبان عربی به عنوان زبان وحی و فرهنگ غنی اسلامی و حلقه‌ی پیوند میان امت اسلامی، از جایگاهی رفیع در میان پیشوایان و بزرگان دین برخوردار است. این زبان گرچه مورد توجه همه‌ی ملل اسلامی قرار گرفت، اما ایرانیان بیش از سایر ملل اسلامی به این زبان توجه کردند و آن را در زبان فارسی، نیک به کار بستند. به اعتراف علمای مسلمان و نیز شرق‌شناسان، خدماتی که ایرانیان به زبان و فرهنگ اسلامی تقدیم داشتند، بیش از سایر ملل اسلامی بوده است. شهرت و آوازه‌ی دانشمندان مسلمان ایرانی و خدمات آنان به دین و فرهنگ اسلامی، همواره در خاطره‌ی تاریخ جاودان خواهند ماند.

با ورود اسلام به ایران زمین، ایرانیان با شور و هیجانی وصف‌ناپذیر به یادگیری زبان عربی روی آوردند، آن را به عنوان زبان دین و تمدن اسلامی از جان و دل پاس داشتند، و در این راستا، تالیفاتی بی‌شمار در علوم گوناگون به‌ویژه علوم زبان عربی نگاشتند؛ تا آن‌جا که آثارشان هنوز به عنوان مرجع بی‌بدیل علوم ادبی مورد عنایت ادب دوستان و ارباب هنر است.

آموزش زبان عربی در گذشته با فراز و نشیب‌های متفاوتی روبه‌رو بوده است. شیوه‌های آموزش آن نیز دچار نوسانات و تغییرات متنواری بوده است. طی دهه‌ها و سده‌های متمادی،

بخشی از نارسایی‌ها
و افت‌ها
در دیگر دروس
محصول ناتوانی
دانش‌آموزان
در مهارت‌های لازم
زبانی و ادبی است

چهارم ۲۰۰۹

پاییز ۱۳۸۶

۷۳

آموزش زبان عربی مبتنی بر شیوه‌ها و الگوهای سنتی بود. اما به تدریج سیر تطور و تکامل را پیمود و رفته رفته نگاه یکسویه به زبان عربی، به نگاهی جامع‌تر مبدل گردید و بر همین اساس، بار قواعد سبک‌تر و بار مفاهیم و معانی سنگین‌تر شد.

به دنبال تغییر رویکرد برنامه‌ی درسی، لاجرم هم‌سویی و هماهنگی حوزه‌ی نشر کتاب نیز طبیعی می‌نمود. در این زمینه، ناشرانی مبدع و خلاق، با تلاشی مخلصانه از توانمندی معلمان مبتکر و دلسوز بهره‌جستند و کتاب‌هایی به مراتب بهتر از گذشته را در معرض دید و استفاده‌ی دانش‌آموزان و معلمان گذاشتند که کتاب‌های انتخاب شده در ششمین جشنواره‌ی کتاب رشد، نمونه‌ای از آن‌هاست.

هیئت داوران، فعالیت در زمینه‌های زیر را به ناشران محترم معرفی و توصیه می‌کند:

۱. ترجمه و تعریب؛
 ۲. درک مطلب؛
 ۳. مکالمه در سطوح مبتدی، متوسط و پیشرفته؛
 ۴. داستان و نمایش‌نامه‌های ساده؛
 ۵. فرهنگ لغت از عربی به فارسی و بالعکس؛
 ۶. تولیدات سمعی و بصری و نرم‌افزارهای چند رسانه‌ای؛
 ۷. تقویت مهارت‌های آموزشی و حرفه‌ای دبیران عربی و تجمیع تجربیات آنان در این زمینه؛
 ۸. کتاب‌های کار مبتنی بر برنامه‌ی درسی وزارت آموزش و پرورش.
- هیئت داوران انتظار دارد، در جشنواره‌های آینده شاهد حضور چشم‌گیر ناشران محترم در عرصه‌های فوق باشد. بدیهی است، تولیداتی که در این زمینه واجد شرایط لازم تشخیص داده شوند، از حمایت «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» برخوردار خواهند شد.
- انتظار هیئت داوران آن بود که در هر یک از حوزه‌های معرفی شده توسط دبیرخانه‌ی جشنواره به داوری بنشیند، اما در این میان عمده‌ی تألیفات در زمینه‌ی کتاب‌های کمک‌درسی و کتاب‌های کار و تمرین بود که البته خود این موضوع بیانگر توجه دبیران ارجمند به تثبیت یادگیری دانش‌آموزان است. اما انتظار می‌رود که در سال‌های آتی در هر یک از حوزه‌های معرفی شده شاهد آثاری ارزنده باشیم.

◀ حوزه‌ی آموزش علوم تجربی

امروزه متخصصان و صاحب‌نظران تعلیم و تربیت، بر عامل نیروی انسانی کارآمد و دارای سطح بالای سواد علمی، پرورش مهارت‌های فرایندی و فناوری اطلاعات و ارتباطات، به مقوله‌ی یکی از عوامل اساسی توسعه‌ی پذیری جامعه تأکید می‌کنند. از این رو در جهان امروز، تمام کشورها می‌کوشند سطح سواد علمی و فناورانه‌ی جامعه‌ی خود را بهبود بخشند تا از این راه، زمینه‌ی توسعه‌ی پایدار را در کشور خود فراهم آورند. یکی از عواملی که به‌طور مستقیم بر سطح سواد علمی، پرورش مهارت‌های فرایندی و فناوری اطلاعات و ارتباطات مردم هر جامعه اثر می‌گذارد، کیفیت انتخاب و سازمان‌دهی محتوای علوم تجربی در آموزش و پرورش رسمی کشور است.

هیئت داوران حوزه‌ی آموزش علوم تجربی، ضمن امید به آینده، توصیه‌هایی را به منظور

کتاب‌های آموزشی
که برای دانش‌آموزان
انتشار می‌یابند
علاوه بر ارائه‌ی
مفاهیم
به برقراری
ارتباط با زندگی
و نیازهای
دانش‌آموزان نیز
توجه شود

چراغ ۲۰۹

پاییز ۱۳۸۶

۷۴

- تقویت جایگاه بایسته‌ی این رشته‌ی علمی در عرصه‌ی طراحی و انتشار کتاب‌های آموزشی بدین شرح ارائه می‌دهد:
۱. در انتشار کتاب‌های آموزشی، به مقوله‌ی سواد علمی و فناوری اطلاعات و ارتباطات توجه بیشتری مبذول شود.
 ۲. ناشران کتاب‌های آموزشی، کمبود آثار تألیفی در حوزه‌ی آموزش علوم تجربی را تا حد امکان جبران کنند.
 ۳. پرورش مهارت‌های فرایندی، عملی و پروژه‌ای مدنظر قرار گیرد.
 ۴. به اهداف برنامه‌ی درسی، به‌ویژه مهارتی و نگرشی، کم توجهی شده است و بیش از پیش باید به آن‌ها پرداخت.
 ۵. در بخش ویژگی‌های محتوا و تعامل آموزشی، به «بیان خود آموز» بیشتر توجه شود.
 ۶. در بخش ویژگی‌های اصول طراحی، به پیام آموزشی، علاقه‌ی مخاطبان و قطع کتاب و ابعاد آن، اهمیت بیشتری داده شود.
 ۷. انطباق محتوا با شرایط زندگی و جغرافیای کشور بیشتر مورد توجه قرار گیرد.
 ۸. به منظور افزایش صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان و هم‌چنین افزایش آگاهی والدین کار بیشتری صورت گیرد.
 ۹. در کتاب‌های این حوزه، به خلاقیت و نوآوری و هم‌چنین ترجمه‌ی توأم با تألیف بها داده شود.
 ۱۰. در کتاب‌هایی که در حوزه‌ی علوم تجربی برای دانش‌آموزان انتشار می‌یابند، علاوه بر ارائه‌ی مفاهیم علوم، به برقراری ارتباط با زندگی و نیازهای دانش‌آموزان نیز توجه شود.
 ۱۱. بجاست که به منظور هدر نرفتن سرمایه‌ها در نشر، ناشران از هدف‌های آموزش درس علوم تجربی در دنیا و به تبع آن در ایران، آگاه باشند.

